

Bożena Turowska

Badania grupowe krwi w sprawach spornego ojcostwa przeprowadzone w Katedrze i Zakładzie Medycyny Sądowej w Krakowie w latach 1926–1996*

Blood groups investigation in cases of disputed paternity in years 1926–1996 performed in Forensic Medicine Institute in Kraków

Z Katedry Medycyny Sądowej CM UJ w Krakowie
p.o. Kierownik: prof. dr hab. B. Turowska

Przedstawiono porównawczą analizę wykonywanych badań w sprawach spornego ojcostwa z uwzględnieniem ojcostwa na przestrzeni 70 lat tj. od 1926 do 1996 roku. Szczególną uwagę zwrócono na związek między liczbą układów grupowych zastosowanych w ekspertyzie a liczbą wykluczeń ojcostwa. Wprowadzenie do badań HLA a następnie polimorfizmu DNA w znacznym stopniu zmniejszyło liczbę wykonywanych ekspertyz klasycznych.

The comparison analysis of serological examinations in cases of disputed paternity in the years 1926–1996 is presented. The relationship between increasing number of blood group systems examined and higher possibility of paternity was found. Introduction of DNA polymorphism for paternity testing markedly decreased the number of classic serological expertise performed in order of the courts.

Minęło 70 lat od wydania przez prof. Jana Stanisława Olbrychta w 1926 roku dla sądu krakowskiego pierwszej ekspertyzy serologicznej związanej z procesem alimentacyjnym. Od tego czasu postęp i rozwój serologii grupowej krwi był ogromny a wprowadzenie do badań oznaczeń polimorfizmu DNA w sprawach o dochodzenie spornego ojcostwa pozwala obecnie nie tylko na wykluczenie niesłusznie pozwanego mężczyzny o ojcostwo lecz stało się możliwe ustalenie z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością biologicznego ojca badanego dziecka.

Wydawało się więc słusznym i interesującym przeprowadzenie porównawczej analizy wyników badań serologicznych z okresu, w którym panował "rozkwit" układów grupowych związanych z czerwonymi i białymi krwinkami z białkami surowicy i enzy-

* Pracę dedykuję profesorowi Bolesławowi Popielskiemu z okazji 90-tej rocznicy urodzin.

mami krwinek czerwonych a przed "brutalnym" włączeniem w Polsce badań polimorfizmu DNA, z pominięciem ekspertyz wykonywanych metodami klasycznymi.

Podobne analizy zostały przeprowadzone przez Olbrychta i Kobięłę (4) dla okresu 1951–1960 oraz przez Marka i in. (2) w materiale obejmującym lata 1961 do 1972.

W niniejszym opracowaniu poddano analizie sprawy o dochodzenie spornego ojcostwa z lat 1926–1996 z pominięciem przypadków dotyczących procesów o zaprzeczenie ojcostwa z powództwa mężów i badań kontrolnych wykonywanych po innych Zakładach Naukowych. W analizie wzięto pod uwagę liczbę badanych układów grupowych, czasokres włączenia ich do ekspertyz a także wykluczenia ojcostwa zależne od ilości badanych markerów genetycznych.

Po wydaniu dla sądu krakowskiego pierwszej ekspertyzy w roku 1926, w następnych latach tj. 1927–1946 wykonano 158 kolejnych badań serologicznych związanych ze sporem o alimenty, w których oznaczenia dotyczyły układu ABO i MN (3) Olbrycht podaje, że wśród tych 158 spraw tylko cztery dotyczyły innych problemów a mianowicie: o zaprzeczenie prawości rodu, o złożenie w sporze alimentacyjnym fałszywej przysięgi, o oszczerstwo przez upozorowanie ciąży i porodu oraz przybranie cudzego dziecka dla uzyskania alimentów (3).

Okres lat 1947–1950 nie może być poddany żadnej analizie, gdyż brak jest jakichkolwiek dokumentów. Można jednak sądzić, że liczba badanych układów w ekspertyzie była równie skromna, zarówno w latach poprzednich jak i w następnych do 1953 roku. Oznaczano wówczas tylko cechy układu ABO i MN.

W tabeli I przedstawiono zakres badań grupowych krwi w ekspertyzie o dochodzenie spornego ojcostwa w poszczególnych latach analizowanego okresu. Łatwo można zauważyć, że wprowadzenie "nowych" układów grupowych do badań sądowo-lekarskich było zawsze z opóźnieniem kilku a nawet kilkunastu lat w stosunku do ich odkrycia. Włączenie bowiem jakiegokolwiek układu do praktyki sądowej musi być poprzedzone bezbłędnym opanowaniem techniki laboratoryjnej, dokładnym poznaniem modelu dziedziczenia i częstości występowania poszczególnych alleli w populacji.

Tabela I. Zakres badanych układów grupowych w latach 1926–1996 w sprawach o dochodzenie spornego ojcostwa

Table I. Range of blood groups investigated in paternity in years 1926–1996

Lata Years	Zakres badań układów grupowych w rutynowej ekspertyzie Range of blood groups in routine investigation
1926	ABO
1927–1946	ABO, MN
1947–1950	Brak dokumentacji
1951–1953	ABO, MN
1954–1957	ABO, MN, Rh:D,E
1958	ABO, MN, Rh:C,D,E
1959–1960	ABO, MN, Rh:Cw,C,D,E,c,e,K
1961–1962	ABO, MN, Rh:Cw,C,D,E,c,e,K,HP
1963–1974	ABO, MN, Rh:Cw,C,D,E,c,e,K,HP,GM
1975–1977	ABO, MN, Rh:Cw,C,D,E,c,e,K,HP,GM,ACP
1978–1979	ABO, MN, Rh:Cw,C,D,E,c,e,K,HP,GM,ACP,PGM1
1980–1996	ABO, MN, Rh:Cw,C,D,E,c,e,K,HP,GM,ACP,PGM1,HLA,ESD,GLO1

W tabeli I nie uwzględniono daty wprowadzenia badań polimorfizmu DNA do ekspertyzy w sprawach o dochodzenie spornego ojcostwa gdyż problem poruszony w niniejszym opracowaniu dotyczy klasycznej ekspertyzy serologicznej. Pominięto również badania układów Ss, P₁, Kidd, Duffy, GPT i C3, bowiem oznaczenie ich nie było rutynowo stosowane a jedynie na specjalne zlecenia sądu.

W tabeli II i w jej ilustracji graficznej jako ryciny 1 i 2 przedstawiono dane dotyczące 38 510 spraw, które zostały skierowane w latach 1926–1996 do krakowskiego Zakładu, celem przeprowadzenia ekspertyz serologicznych. Jak łatwo zauważyć najwięcej badań wykonano w okresie 1962–1980. Następne lata charakteryzują się stałym zmniejszaniem się liczby spraw a gwałtowne zmniejszenie ilości zleceń na wykonanie ekspertyzy klasycznej jaki obserwuje się od 1990 roku być może należy tłumaczyć wprowadzeniem w Polsce badań układu HLA a następnie oznaczeń polimorfizmu DNA.

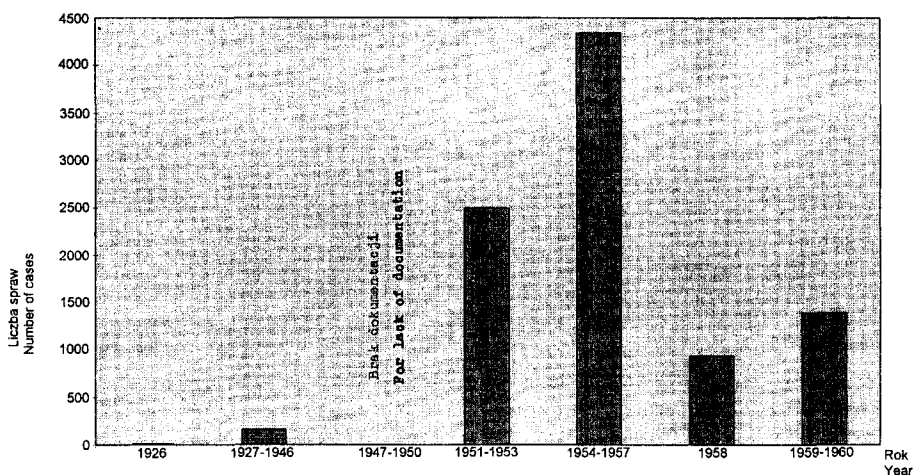
Tabela II. Liczba spraw o dochodzenie spornego ojcostwa w latach 1926–1996 z wyłączeniem badań układu HLA

Table II. Number of cases of paternity testing in the years 1926–1996 with exclusion of HLA system

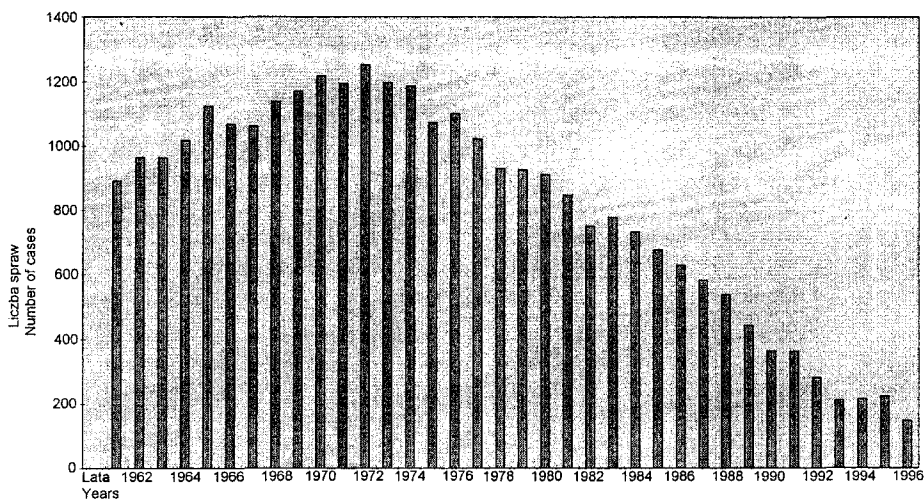
Lata Years	Liczba spraw Number of cases	Lata Years	Liczba spraw Number of cases	Lata Years	Liczba spraw Number of cases
1926	1	1961	891	1979	926
1927–1946	158	1962	964	1980	911
1947–1950	brak dokumentacji	1963	963	1981	847
1951–1953*	2498	1964	1018	1982	750
1954–1957*	4340	1965	1123	1983	778
1958*	930	1966	1068	1984	732
1959–1960*	1392	1967	1063	1985	677
		1968	1138	1986	630
		1969	1169	1987	583
		1970	1217	1988	537
		1971	1194	1989	443
		1972	1252	1990	365
		1973	1197	1991	363
		1974	1186	1992	282
		1975	1073	1993	212
		1976	1101	1994	216
		1977	1022	1995	222
		1978	930	1996	148

* = dane wg Olbrychta i Kobieli (4)
according to Olbrycht and Kobiela (4)

Badania układu HLA rozpoczęto w krakowskim Zakładzie w 1980 roku i obserwowano stały ich wzrost do 1993 roku (tabela III i rycina 3). W następnych latach znaczne zmniejszenie ilości tych badań zapewne było spowodowane wprowadzeniem technik biologii molekularnej dotyczących polimorfizmu DNA. Niektóre Zakłady Naukowe w Polsce podjęły bowiem wówczas decyzję wykonywania badań DNA bez względu na to, czy w danej sprawie o sporne ojcostwo została wykonana ekspertyza klasyczna lub oznaczenie antygenów układu HLA.

Ryc. 1. Liczba spraw o dochodzenie spornego ojcostwa w latach 1926–1960
 Fig. 1. Number of cases of disputed paternity in the years 1926–1960

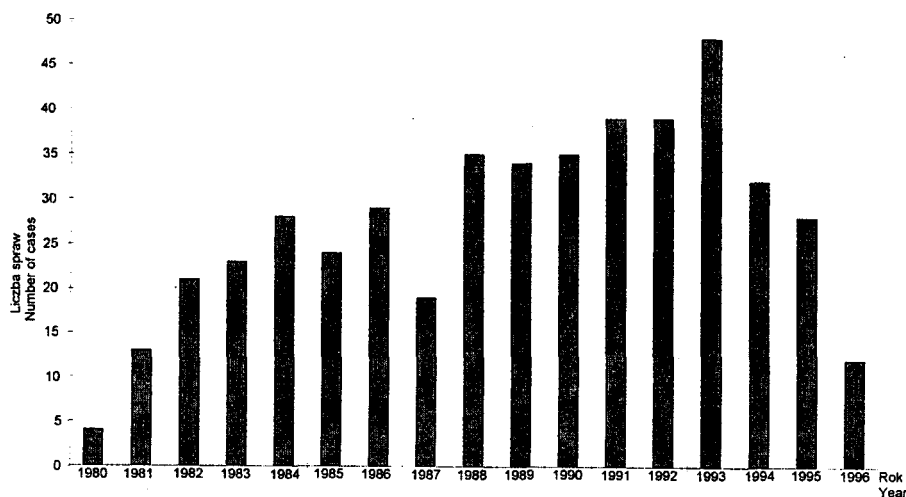

Ryc. 2. Liczba spraw o dochodzenie spornego ojcostwa w latach 1961–1996
 Fig. 2. Number of cases of disputed paternity in the years 1961–1996

Tabela III. Liczba badań układu zgodności tkankowej HLA w latach 1980–1996

Table III. Number of investigation of HLA system in the years 1980–1996

Rok Year	Liczba spraw Number of cases	Rok Year	Liczba spraw Number of cases
1980	4	1989	34
1981	13	1990	35
1982	21	1991	39
1983	23	1992	39
1984	28	1993	48
1985	24	1994	32
1986	29	1995	28
1987	19	1996	12
1988	35		

Ryc. 3. Liczba badań układu zgodności tkankowej HLA w latach 1980–1996

Fig. 3. Number of investigation of HLA system in the years 1980–1996

Tabela IV ilustruje wzrastającą liczbę wykluczeń w ekspertyzie klasycznej w latach 1951–1953 natomiast na rycinie 4 przedstawiono w sposób graficzny liczbę spraw wykonywaną w zakresie układu HLA i odsetek wykluczeń w okresie 1980–1996 roku.

Wzrastającą ilość wykluczeń w ekspertyzie klasycznej można częściowo wytłumaczyć wprowadzaniem z biegiem lat coraz to nowych układów grupowych. Wydaje się jednak, że jak już wcześniej zwracali uwagę Jaegermann i in. (1) wysoki

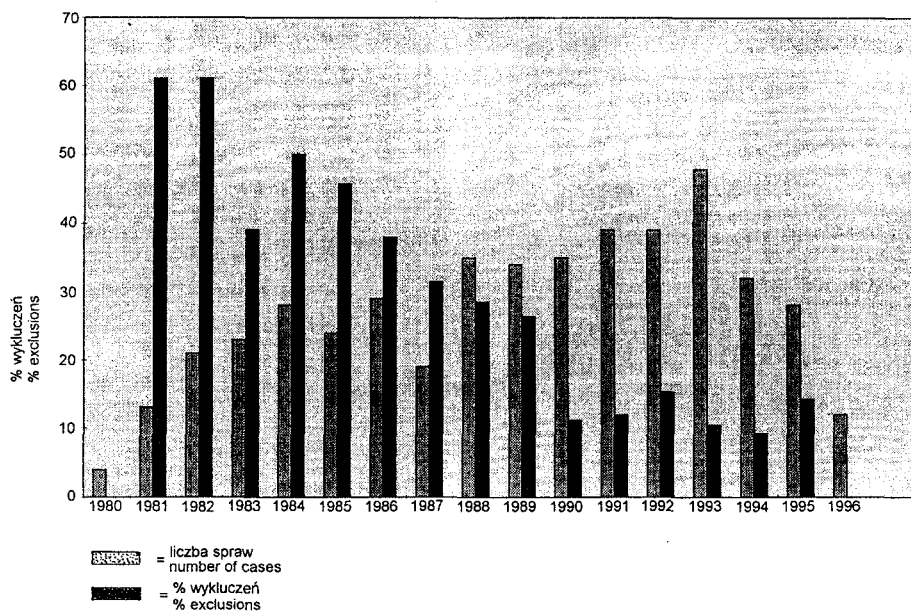
Tabela IV. Wykluczenia ojcostwa niesłusznie pozwanych mężczyzn w sprawach spornego ojcostwa w latach 1951–1996

Table IV. Exclusion of paternity in years 1951–1996

Lata Years	Liczba spraw** Number of cases	W tym wykluczeń ojcostwa Exclusions	
		N	%
1951–1953*	2498	256	10,25
1954–1957*	4340	540	12,44
1958*	930	157	15,80
1959–1960*	1392	266	19,10
1961–1962	1855	450	24,25
1963–1974	11575	2992	25,84
1975–1977	3196	852	26,65
1978–1979	1856	515	27,74
1980–1996	8696	2499	28,73

* = dane wg Olbrychta i Kobieli (4)
according to Olbrycht and Kobiela (4)

** = liczba spraw nie obejmuje układu HLA
number of cases without HLA system

Ryc. 4. Wykluczenie ojcostwa na podstawie układu HLA
Fig. 4. Exclusion of paternity in HLA system

odsetek wykluczeń ojcostwa wynika ze złożonego zespołu przyczyn, składającego się zarówno z przyczyn biologicznych, jak i społecznych. Trudno byłoby bowiem wartość wykluczeń określoną w odsetkach odnieść jedynie do "siły wykluczeniowej" wyznaczonej przez zakres badań układów grupowych.

Przedstawione powyżej dane skłaniają do przeprowadzenia w przyszłości analizy porównawczej uzyskanych wyników po ekspertyzie klasycznej i włączeniu badań polimorfizmu DNA. W wielu bowiem krajach wysokoprzemysłowych na Zachodzie nadal obowiązuje wykonanie ekspertyzy klasycznej – jako pierwsze badanie – z zastosowaniem oznaczeń markerów genetycznych układów grupowych krwi, białek surowic i enzymów. Dopiero, gdy na tej podstawie nie można wykluczyć ojcostwa pozwanego mężczyzny proponuje się wykonanie badań układu HLA lub oznaczeń polimorfizmu DNA. Racje te uzasadniają czynniki ekonomiczne i społeczne.

PIŚMIENNICTWO

1. Jaegermann K., Marek Z., Turowska B.: *Uczestnicy procesów o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa*. Folia Medica Cracov., 1978, 20, 103–115. – 2. Marek Z., Jaegermann K., Turowska B.: *Wykluczenia ojcostwa w materiale ekspertyz Katedry Medycyny Sądowej AM w Krakowie*. Folia Medica Cracov., 1978, 20, 93–101. – 3. Olbrycht J.: *Grupy krwi w medycynie sądowej*. Przegl. Lek., 1946, 2, 203–206. – 4. Olbrycht J., Kobiela J.: *Badania grupowe krwi w Zakładzie Medycyny Sądowej w Krakowie w przypadkach dochodzenia ojcostwa oraz w przypadkach identyfikacji dzieci*. Pol. Tyg. Lek., 1962, 17, 284–286.

Adres autora:

Katedra Medycyny Sądowej CM UJ w Krakowie
31–531 Kraków
ul. Grzegórzecka 16